

Για την αξία του ταξιδιού και τη χαρά της έκπληξης
όταν ανακαλύπτεις και πάλι τα μονοπάτια των τραγουδιών

Θανάσης Νευροκοπλής

Αγαπημένα μας παιδιά,

λένε πως η ζωή είναι μια διαρκής άσκηση αποχωρισμών.. Από την πρώτη στιγμή που αντικρίζει ο άνθρωπος στον κόσμο –όταν το βρέφος αποχωρίζεται την κοιλιά της μάνας του και κόβεται ο ομφάλιος λώρος που τη συνδέει με αυτήν– μέχρι και την τελευταία –όταν αναχωρεί για το μεγάλο ταξίδι. Τώρα λοιπόν που ήρθε και για σας η ώρα να αποχαιρετήσετε το Γυμνάσιο, αναρωτιέμαι: «Πού πάει η μουσική όταν δεν την ακούμε πια;»¹ Πού πάει εκείνο το πεταχτό χαμόγελο, το στιγμιαίο χάδι; Η μουσική, λοιπόν, όταν δεν την ακούμε πια, έρχεται για να σε πάρει απαλά από το χέρι και σε πάει στα μονοπάτια των τραγουδιών² να σου μιλήσει για την αξία του ταξιδιού και τη χαρά της έκπληξης.

«Όταν είσαι παιδί, μαθαίνεις ότι υπάρχουν τρεις διαστάσεις: το ύψος, το μήκος και το πλάτος, όπως σε ένα ζευγάρι με παπούτσια. Αργότερα, καθώς μεγαλώνεις, μαθαίνεις ότι υπάρχει μια τέταρτη διάσταση: ο χρόνος. Κάποιοι λένε ότι οι διαστάσεις μπορεί να είναι πέντε, έξι, επτά...», μονολογεί ο πρωταγωνιστής, ένας οδηγός λεωφορείου «που αγαπάει τα ποιήματα της Έμιλι Ντίκινσον», της ταινίας του Τζιμ Τζάρμους «Paterson». «Είναι περίεργο», γράφει ο ποιητής Τάσος Λειβαδίτης, «αλλά οι άνθρωποι έχουν την ακλόνητη βεβαιότητα πως ο ήλιος θα βγει και το άλλο πρωί· είναι τόσο ωραίο που το συμεριζόμαστε όλοι μας.»³ Κι όμως, κάθε πέρασμα σε έναν καινούριο χρόνο ή κάθε μετάβαση σε έναν άλλον τόπο ξυπνά μέσα μας αυτή την αίσθηση ότι «ο άνθρωπος δεν είναι μια ύπαρξη στατική, αλλά δυναμική. Είναι ένας προσκυνητής και ένας ταξιδιώτης (homo viator)»⁴.

Τώρα λοιπόν, καθώς διαπιστώνουμε όλοι πόσο έχετε μεγαλώσει, ας αφήσουμε για λίγο στην άκρη τις βεβαιότητες των τριών διαστάσεων κι ας ανοιχτούμε στη γοητεία της τέταρτης διάστασης, του χρόνου, για να αναμετρηθούμε με τις προ[σ]κλήσεις της. Θα μου πείτε, δεν μας χρειάζονται καθόλου οι βεβαιότητες; «Όχι», απαντά ο θεατρολόγος Πήτερ Μπρουκ, «μας χρειάζονται!». Με τα δικά του λόγια: «Δεν αντιλέγω πως ο άνθρωπος δεν μπορεί να ζήσει χωρίς βεβαιότητες. Με μία όμως απαραίτητη προϋπόθεση: πως κάθε βεβαιότητα, δεν πρέπει να διαρκεί πάνω από 2 δευτερόλεπτα!».

Κάνω μια σκέψη: πριν απαντήσουμε στο αρχικό ερώτημα, να αναρωτηθούμε, όχι πού πάει, αλλά από πού έρχεται η μουσική, από πού το χαμόγελο, από πού το χάδι; Η υπόθεσή μου είναι πως η μουσική, η σκέψη, η γλώσσα, ο πολιτισμός, όλα μα όλα, προέρχονται από το βάδισμα, το ταξίδι, την αποδημία.

Το ότι ο άνθρωπος είναι είδος αποδημητικό, επιβεβαιώνεται από μια απλή παρατήρηση: Κάθε μωρό, αν το αφήσουμε μόνο του στο κρεβατάκι θα κλάψει. Ο καλύτερος τρόπος για να καθησυχάσουμε αυτά τα κλάματα, είναι να πάρει η μητέρα το μωρό στην αγκαλιά της και να το κουνήσει, να το ταχαρίσει ή «να το περπατήσει» μέχρι να νιώσει ικανοποιημένο. Το μωρό ζητά από ένστικτο να το περπατήσουν, γιατί και η πρώτη μητέρα της ανθρωπότητας, η Εύα στην αφρικανική σαβάννα, περπατούσε: Από τον έναν καταυλισμό στον άλλον, όταν έκανε την καθημερινή

¹ Δανεισμένο το ερώτημα από τον τίτλο ραδιοφωνικής εκπομπής με παραγωγό τον εμπνευσμένο Μενέλαο Καραμαγγιώλη.

² Πολλά από όσα γράφονται στο κείμενο είναι βαθιά επηρεασμένα –όχι σπάνια και μεταφερμένα αυτούσια– από την ανάγνωση του εκπληκτικού βιβλίου του Μπρουκ Τσάτουιν «Τα μονοπάτια των τραγουδιών», σε μετάφραση της Σοφίας Φιλέρη, εκδόσεις Χατζηνικολή 1990. Για τον Τσάτουιν υφίσταται μια αιώνια και βασική διάκριση μεταξύ στατικών και περιπλανώμενων ανθρώπων. Το βιβλίο διαποτιζείται από τη βαθιά αισιοδοξία πως ο άνθρωπος δεν είναι από τη φύση του ούτε πολεμοχαρής ούτε επιθετικός, αλλά ένα φιλειρηνικό και τραγουδοποιό είδος με μεγάλη προσαρμοστικότητα, που πεπρωμένο του είναι η αναζήτηση της αλήθειας.

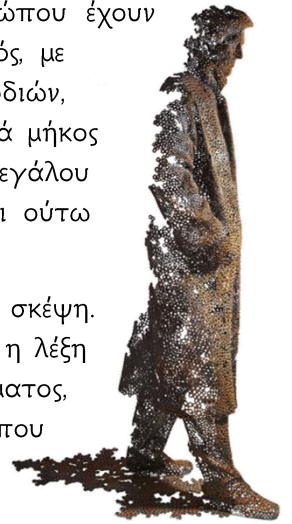
³ Από το ποίημα «Ο φρουρός των ημερών» στη συλλογή «Κάτω από τον ίδιο αστερισμό», Ποίηση (1979-1990), τόμος 3, εκδόσεις Μετρονόμος 2015.

⁴ Κάλλιστος Ware, «Η εντός ημών Βασιλεία», Ακρίτας 2000.

της βόλτα με το παιδί στην αγκαλιά της για να βρει τροφή, να πάει στην πηγή για νερό και να επισκεφτεί τους γείτονες.

Αντίθετα με όλα τα άλλα ζώα που έχουν επίπεδα πέλματα, οι πατούσες του ανθρώπου έχουν ανασηκωμένες καμάρες. Το ανθρώπινο βάδισμα είναι ένας μακρύς, πηδηχτός διασκελισμός, με ρυθμό που αποτελείται από 4 μέρη [1 2, 3 4], και ενσωματώνεται στην κίνηση των ποδιών, καθώς αυτά έρχονται σε επαφή με το έδαφος: [1] χτύπημα της φτέρνας, [2] βάρος κατά μήκος της εξωτερικής καμπύλης του πέλματος [3] μετατόπιση του βάρους στο μαξιλαράκι του μεγάλου δακτύλου του ποδιού, [4] σπρώξιμο με το μεγάλο δάκτυλο για το επόμενο βήμα και ούτω καθεξής.

Ο ανθρώπινος βηματισμός είναι συνδεδεμένος με την αναπνοή και διαποτισμένος με τη σκέψη. Μάλιστα, ο Δάντης τον αντιλαμβάνεται σαν την αρχή της προσωδίας. Ακόμα και αυτή η λέξη «μελωδία» αποτελείται από δύο συνθετικά: το «μέλος», που σημαίνει το άκρο του σώματος, και την «ωδή», που σημαίνει το τραγούδι. Συμπερασματικά, μελωδία είναι το τραγούδι που γεννιέται από το βάδισμα και συναρμόζεται με την κίνηση και τον ρυθμό. Η πιο πειστική απόδειξη για την οργανική αυτή σχέση βαδίσματος και μουσικής είναι τα τραγούδια της δημοτικής μας παράδοσης: όλα συνυφαίνονται με τον χορό –κατά κανόνα κυκλικό και συλλογικό.

Επομένως, γενικεύοντας, μπορούμε να ισχυριστούμε ότι –όχι μόνο ο άνθρωπος–ολος ο πολιτισμός μας βασίζεται στο ταξίδι: Από τις μεγάλες μεταναστεύσεις των λαών της Ανατολής στα προϊστορικά χρόνια μέχρι τον Αβραάμ που παρατά το σπιτικό του στην πόλη της Ουρ, για να διασχίσει ολόκληρη έρημο και να βρει τη Γη της Επαγγελίας. Αυτήν ακριβώς την αντίληψη αποτυπώνει η ινδική παροιμία, που διαπιστώνει πως «η ζωή είναι μια γέφυρα», και συμβουλεύει: «διάσχισέ την, αλλά μη χτίσεις σπίτι πάνω της!».

Δεν ήταν λίγες οι φορές που ο άνθρωπος αρνήθηκε την αποδημητική φύση του και επιδόθηκε στο χτίσιμο μόνιμης κατοικίας. Κάποιες από αυτές για να φτιάξει μια Βαβέλ ασυμνενοησίας και σκληρής μοναξιάς και κάποιες άλλες για να γίνει αιτία (αυτή η μόνιμη κατοικία και η υπεράσπισή της) για αδυσώπητους και πολύνεκρους πολέμους ή ακόμα και για βουβά ναυάγια εκατοντάδων ψυχών (σαν αυτό για το οποίο πενθεί η χώρα μας, χωρίς όμως κανείς να αναλαμβάνει μια ευθύνη ή να κάνει έστω κάτι για να αποτραπεί η φρίκη). Ζέρουμε πως η ιδέα για τον Πύργο της Βαβέλ –που τόσο θυμίζει τους ουρανοξύστες στις σημερινές μεγαλουπόλεις– συνδέθηκε με μια επίθεση στον Κύριο του Ουρανού και της Γης· και πως επέβαλε σε όλους τους εργάτες που θα τον έχτιζαν, τη χρήση μιας και μόνο γλώσσας. Το γεγονός ότι δεν ολοκληρώθηκε ποτέ το κτίσιμο του πύργου οφείλεται στην ευφυή μεγαλοψυχία του Θεού να καταργήσει την ομογλωσσία και να χαρίσει σε κάθε λαό μια γλώσσα διαφορετική που να τον εκφράζει.

Καταλαβαίνετε πως έχουμε μπροστά μας μια προαιώνια ανθρωπολογική διαμάχη: ανάμεσα στον μόνιμα εγκατεστημένο αγρότη και ιδιοκτήτη γης, τον Κάιν, και στον αγαπημένο του Θεού⁵, τον ανέμελο περιπλανώμενο βοσκό Άβελ. Η ιστορία λέει πως ο Κάιν δεν άντεξε να βλέπει τον Άβελ να γυρίζει ξέγνοιαστος στα λιβάδια και πως σκότωσε τον αδερφό του από τη ζήλια που κατέτρωγε τα σωθικά του (εκείνη τη ζήλια του φυλακισμένου για τον ελεύθερο). Το ίδιο, αιώνες αργότερα, θα συμβεί και με τους προπαγανδιστές των Ναζί: Ισχυριζόνταν ότι οι τσιγγάνοι και οι Εβραίοι (λαοί που είχαν την περιπλάνηση στο αίμα τους) δεν έχουν θέση σε ένα σταθερό Ράιχ. Γι' αυτό και, μη αντέχοντας τη ζήλια, τους εξαφάνισαν από πρόσωπου Γης.

⁵ Γιατί και ο ίδιος ο Γιαχβέ «θεός του δρόμου» ήταν. Αυτό σημαίνει ίσως η λέξη «θεός», που πιθανολογείται από το ρήμα «θέω», που σημαίνει τρέχω. Με παρόμοιο τρόπο θα αυτοσυστηθεί ο Χριστός στους ανθρώπους: «Εγώ εἰμι ἡ ὁδὸς καὶ ἡ ἀλήθεια». — Διαφωτιστικό είναι και το απόσπασμα ενός από τα έντεκα γράμματα –γνωστά και με τον τίτλο Anti-Goeze (1778)– που αντάλλαξε ο «άθεος» και «αιρετικός» Γερμανός φιλόσοφος και δραματουργός Gotthold Ephraim Lessing (1729- 1781) με τον αρχιεπίσκοπο του Αμβούργου Johann Melchior Goeze: «Η αληθινή αξία ενός ανθρώπου δεν καθορίζεται από την κατοχή (υποτιθέμενη ή πραγματική) της Αλήθειας, αλλά μάλλον από την ειλικρινή προσπάθειά του να φτάσει σε αυτήν. Δεν είναι η κατοχή της Αλήθειας, αλλά η επιδίωξή της, που εκτείνει τις δυνάμεις του και στην οποία βρίσκεται η συνεχώς αναπτυσσόμενη τελειότητά του. Η κατοχή καθιστά κάποιον παθητικό, σκνηρό και υπερήφανο. Εάν ο Θεός επρόκειτο να κρατά όλη την Αλήθεια κλεισμένη στο δεξί του χέρι και στο αριστερό του μόνο τη σταθερή και επιμελή αναζήτησή της, ακόμη και με την επιφύλαξη ότι και για πάντα μπορεί να κάνω λάθος σε αυτή την αναζήτηση –και εάν μου έδινε τη δυνατότητα να επιλέξω–, θα διάλεγα με κάθε ταπεινότητα το αριστερό χέρι.».

Αγαπημένα μας παιδιά, αγαπημένοι μας συνταξιδιώτες,

είμαστε όλοι εδώ κοντά σας σήμερα, γιαγιάδες και παππούδες, μητέρες και πατέρες, καθηγήτριες και καθηγητές, φίλες συμμαθήτριες και φίλοι συμμαθητές, για να χαρούμε και να γιορτάσουμε το μεγάλωμά σας. Να ευχαριστήσουμε για το ωραίο ταξίδι, για το κάθε του βήμα, για την κάθε ώρα μαθήματος που ένας καινούργιος κόσμος περίμενε υπομονετικά να τον ανακαλύψετε. Τα έφερε έτσι η ζωή, που ήρθατε

στο Σχολείο πριν τρία χρόνια, σε μια εποχή στενάχωρη, πανδημική, φοβισμένα και ακίνητα σαν παγωμένα αγάλματα, φασκιωμένα με τις μάσκες. Όμως αντέξατε μες στην κοιλιά του κήτους! Δειλά-δειλά ξεμυτήσαμε, βγάλαμε τις μάσκες και φέτος συμφωνήσαμε όλοι πως επιστροφή σε έναν κανονικό και φυσικό τρόπο ζωής σημαίνει ταξίδια, πολλά ταξίδια. Φυσικά, δεν αναφέρομαι μόνο στις εκδρομές και στις εκδηλώσεις, αλλά σε κάθε έκ-σταση, κάθε κίνηση εξόδου από τον στατικό εαυτό. Ένα βλέμμα, ένα χάδι, ένα χαμόγελο, μια ζεστή κουβέντα, αλλά και μια δύσκολη άσκηση, μια νέα ενότητα, ένα καινούργιο φαινόμενο, ένα πείραμα, μια απαιτητική κατασκευή ομελέτας χωρίς να σπάσουν τα αυγά. Οτιδήποτε, τέλος πάντων, σας προσκαλούσε να ανταμώσετε τη ζωή, να εγκαταλείψετε τη σπηλιά του φόβου και να βγείτε στο ξέφωτο.

Είναι αλήθεια πως έχει σημασία με ποιον τρόπο θα βγεις στη ζωή. Βιαστικά και επιπόλαια ή αργά και στοχαστικά; Κάποιες φορές, σε εποχές σαν τη δική μας που αποθεώνει την ταχύτητα, είναι πιο σοφή επιλογή να προτιμήσετε ένα αργό, σχεδόν νωχελικό βάδισμα, ώστε να προλαβαίνει η ψυχή σας να ρουφά τον κόσμο γύρω σας. Ήτανε, λέει, κάποτε ένας λευκός εξερευνητής στην Αφρική, εξαιρετικά ανυπόμονος και βιαστικός, που είχε πληρώσει κάποιους ντόπιους αχθοφόρους να κουβαλούν τα πράγματά του. Ενώ κόντευαν όμως να φτάσουν στον προορισμό τους, εκείνοι απίθωσαν τους μπόγους και αρνούσαν να σαλέψουν. Όσο επιπλέον χρήματα και να τους έταξε, δεν στάθηκαν ικανά για να τους μεταπείσουν. Είπαν πως έπρεπε να περιμένουν τις ψυχές τους, που είχαν μείνει πίσω από το βιαστικό περπάτημα, να τους προφτάσουν.

«Δεν μπορείς», προειδοποιεί ο Σιντάρτα Γκαουτάμα, ο γνωστός μας Βούδας, «να ταξιδέψεις το μονοπάτι προτού γίνεις ο ίδιος μονοπάτι»· προτού, δηλαδή, ανοίξεις την ψυχή σου. Προτού αρνηθείς τον φόβο σου «οι άλλοι τι θα πουν;» και πριν απαρνηθείς «την ιδιοτροπία ν' αρέσεις». Τα τελευταία λόγια του Βούδα στους μαθητές του ήταν: «Συνεχίστε να περπατάτε!».

Αγαπημένα μας παιδιά,

τώρα που μπροστά σας ανοίγεται ένα καινούργιο ταξίδι με επόμενο σταθμό το λύκειο, μην ξεχνάτε πως ο ταξιδευτής είναι ένας όρθιος άνθρωπος. Δε γονατίζει, δεν προσκυνά⁶. Την ίδια στιγμή, καθώς το βλέμμα του ξανοίγεται μπροστά και γύρω του, είναι και ένας άνθρωπος οριζόντιος: αναζητεί την ανταπόκριση, ζει μέσα από τη σχέση με τον Άλλο. Πίστεψε σε αυτήν την αλήθεια! Σε αυτήν την πίστη δείξτε εμπιστοσύνη! Και, όσο θα στρέφεται το βλέμμα σας στο μέλλον, η ιστορία θα στρέφει το βλέμμα της επάνω σας. Γιατί πάντα υπάρχει φως. Αρκεί να είμαστε γενναίοι αρκετά για να το δούμε, αρκεί να είμαστε γενναίοι αρκετά για να γίνουμε φως.

Πηγαίνοντας με το καλό τον Σεπτέμβριο στο λύκειο, η κυρία Σγουρού και οι καθηγητές του λυκείου θα σας εξηγήσουν ότι η λέξη «λύκειο» ετυμολογείται και αυτή από το φως και τον θεό του Ήλιου, τον «λύκειο Απόλλωνα», από τον οποίο πήρε το όνομα της και η σχολή του Αριστοτέλη. Στα δικά τους στιβαρά και τρυφερά χέρια σας παραδίδουμε για τη νέα οδοιπορία, όχι χωρίς συγκίνηση. Πάντα θα είστε στην καρδιά μας, μέρος της προσωπικής μας ταυτότητας, πάντα θα ρωτάμε και θα νοιαζόμαστε για σας.

Καλό σας ταξίδι!

⁶ Αφειρητικό σημείο για αυτή τη νέα κατανόηση του ανθρώπου, σύμφωνα με τον Walter Wink (στο «The Human Being: Jesus and the Enigma of the Son of the Man», Augsburg Fortress, Minneapolis 2002), αποτελεί το όραμα του προφήτη Ιεζεκιήλ (Ιεζ 1, 4-28) κατά τη διάρκεια της Βαβυλώνιας αιχμαλωσίας τον 6ο αιώνα π.Χ. Ο Ιεζεκιήλ κυριευμένος από το όραμα, γονατίζει και «πίπτει ἐπὶ τὸ πρόσωπόν του» (Ιεζ 1, 28), μιμούμενος την ταπεινωτική προσκύνηση των ανθρώπων ενώπιον των βασιλέων στην αρχαία Ανατολή. Ο Θεός όμως του λέει: «Υἱὲ ἀνθρώπου, στήθι ἐπὶ τοὺς πόδας σου, καὶ λαλήσω πρὸς σε. Καὶ ἦλθεν ἐπ' ἐμὲ πνεῦμα καὶ ἀνέλαβέ με καὶ ἔξῃρε με καὶ ἔστησέ με ἐπὶ τοὺς πόδας μου, καὶ ἤκουον αὐτοῦ λαλοῦντος πρὸς με» (Ιεζ 1, 28-2, 2). Συμπεραίνει κανείς, ότι ο Θεός δεν θέλει τα παιδιά του να ζουν έχοντας δουλική συμπεριφορά και νοοτροπία.